

EDEBİYAT KÜLTÜRÜ İÇİN ÇALIŞAN BİR DERGİ: *KALEM*

Mehmet Can DOĞAN

Kalem, 15 Mart 1938-1 Haziran 1939 tarihleri arasında Ankara’da 13 sayı yayımlanmış “Aylık Sanat ve Edebiyat Mecmuası”dır. Dergi Ankara’da yayımlanmakla birlikte dağıtım ve abonelik işleri İstanbul’da Remzi Kitabevi aracılığıyla yürütülmüştür. *Kalem*’in İmtiyaz Sahibi İlyas Sınal, Yazı İşleri Müdürü Mustafa Nihat Özön’dür. İlk altı sayı ile birinci cildi tamamlandığı duyurulan dergi, 6. sayıdaki (15 Ağustos 1938) “*Mecmuamız mekteplerin açılması dolayısıyla yazıcılarının meşguliyetinden 3 ay tatildir. İkinci cildin birinci sayısı olan 7’nciyi Teşrinisani 15’te bekleyiniz*”¹ açıklaması ile üç ay tatil edilir ve 1 Birinci Kânun 1938’de 7. sayı olarak yayını sürdürür.

Görsellik yönünden herhangi bir özelliği bulunmayan ve sade bir kapak tasarımıyla okura sunulan *Kalem*’de, Remzi Kitabevi’nin yeni yayımlanan kitaplarının duyurusu dışında ilan ve reklam da yer almaz. Remzi Kitabevi’nin yayımlandığı duyurulan kitapları, hem derginin yayıncısı hem de içeriğinin belirlenmesine ilişkin önemli bir bilgi verir. *Kalem*, bu yayınevini çıkardığı bir dergidir ve duyurusu yapılan kitaplar da “Dünya Muharrirlerinden Tercüme Serisi” içinde yayımlanan kitaplardır. Yayınevini kuruluşundan beri Remzi Bengi’nin yanında bulunan ve yayınevinden emekli olan Cihat İmer, 1978’de yazdığı “Remzi Kitabevi’nin Kuruluş Yılları” başlıklı yazısında, *Kalem*’in Remzi Kitabevi yayını olarak varlık bulduğunu belirterek, “geçici ve güncel konularla değil daha çok kalıcı, sanat yazıları” yayımlamak üzere çıkarıldığı-

1 Bütün alıntılarda, metnin özgün yazımı korunmuştur.

nı belirtir². Ayrıca, “derginin amacının geleceğe dönük” olduğunu da vurgular. “Geleceğe dönük” olma durumuyla dergide yayınevinden çıkacak kitaplara hazırlık mahiyetinde bir yayın çerçevesi oluşturulduğu söylenebilir. Çünkü derginin yazar kadrosu, “Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisi”nin çevirmenlerinden oluşmaktadır. Ayrıca yayınevi sahibi Remzi Bengi’ye bu “seri”yi oluşturmayı öneren ve “seri”nin içinde yer alacak yazarları ve eserleri derginin yazar kadrosunda görünecek olan arkadaşlarıyla belirleyen Mustafa Nihat Özön, *Kalem*’in Yazı İşleri Müdürü’dür. Anılan yayın serisinde çevirmen olarak da yer alan Suut Kemal Yetkin, yıllar sonra yazdığı bir yazıda, “*Remzi [Bengi]*, dünya edebiyatından seçme örnekler veren bir seriyi desteklemek için ayrıca *Kalem* adında aylık bir dergi de çıkarmıştı. Bu dergide benim de yazılarım çıkmıştır.”³ der.

Suut Kemal Yetkin’in verdiği bilgi izlenerek *Kalem*’in yayın dünyasına girdiği 1938’den bir yıl önce başlatılan “Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisi”ni canlı tutmak üzere tasarlanan bir dergi olduğu ileri sürülebilir. Bununla birlikte, dergide sadece bu seri için çalışıldığını söylemek mümkün değildir. Ancak çeviri kurgusal ve düşünsel metinler dışında kalan ve gerek Türk düşünce tarihi gerek Türk edebiyatı gözetilerek yazılan yazılara bakıldığında çevirinin kültür dünyası için ne kadar önemli bir etkinlik olduğu görülür. Bu gösterge, *Kalem*’in 1930’larda yayımlanan diğer sanat ve edebiyat dergilerinden farklı bir ufku olduğunu ve bu ufukla ayrıştığını söylemeyi gerektirir. *Kalem*, kültür ve yayın dünyasını çeviri üzerinden ve çeviri görgüsüyle algılayan ve yorumlayan bir dergidir. Bu tutum, onu yayımlandığı yıllardaki diğer dergilerden ayırırken bir “sanat ve edebiyat” dergisi olarak Türkçe telif metinler yönünden eksik kalmasına da yol açar.

Kalem’in 13 sayısı incelendiğinde, derginin belli bir yazar kadrosu olduğu görülür. Mustafa Nihat Özön, Hüseyin Namık Orkun, Ahmet Kutsi Tecer, Suut Kemal Yetkin, Dr. Halil Fikret Kanat, Mehmet Halit Bayrı, Saffet Dengi, Dr. Melâhat Özgü, Hadiye Sayron, İsmail Hakkı Tonguç, Kadri Yörükoğlu, Baha Dürder, Hasan Âli Yücel, Hasan Âli

2 Cihat İmer, “Remzi Kitabevi’nin Kuruluş Yılları”, *Ellı Yıllık Kültür Emeği-Remzi Bengi’ye Saygı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979, s. 30.

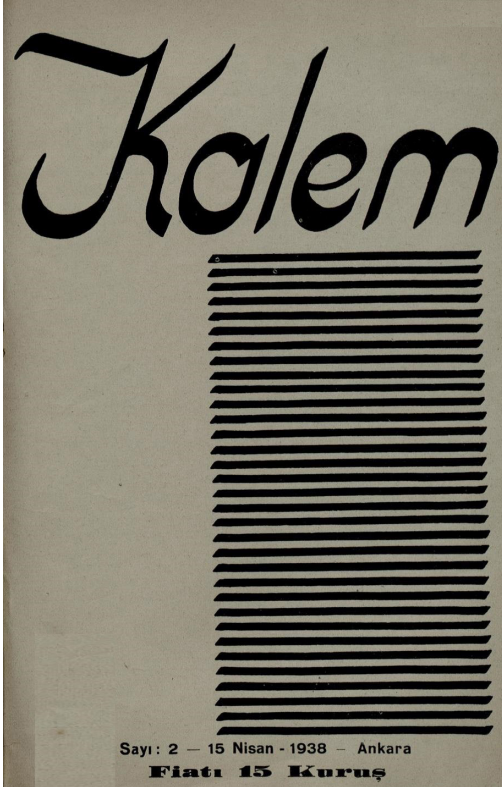
3 Suut Kemal Yetkin, “Bir Dostun Ardından”, *Ellı Yıllık Kültür Emeği-Remzi Bengi’ye Saygı*, s. 48.

Ediz, Sadri Ertem, Vildan Aşır, Cezmi Tahir Berktin, İbrahim Hoyi dergide hemen her sayı görünen isimlerdir. Bunlardan başka Falih Rıfkı Atay, İbrahim Alaeddin Gövsa, Nurullah Ataç, Ziya Somar, A. Cemal Köprülü, Server İskit, Rüştü Şardağ ve Orhan Burian da bir iki sayıda telif veya çeviri yazılarıyla dergiye katkıda bulunmuştur. Ayrıca Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da iki yazısı iktibas edilmiştir. Bu isimlerin çoğu, akademisyen ve öğretmendir. Filolojilerdeki birikimi dergi sayfalarına aktararak edebiyat kültürünün gelişmesini sağlama amacı taşıdığı anlaşılan yazılarla *Kalem*, yayın programının bir yönünü sergilerken, Türk edebiyatına ve matbuatına ayrılan yazılarla da diğer yönünü belirginleştirir. “Kitaplar”, “Fıkralar” ve “Yeni Tercümeleler” başlıklı sayfalarda, edebiyat dünyası izlenmeye çalışılır.

Kalem bir çıkış bildirisi veya çıkışını açıklayacak bir referans yazı yayımlamadan yayın dünyasına girmiştir. Bu yüzden derginin amacını ve programını doğrudan bildiren bir belgeden yoksunuz. Dolayısıyla

Kalem'in amacını, derginin on üç sayısındaki yazıları göz-
zeterek saptamak gerekmektedir.

Mustafa Nihat Özön, “Gazeteciliğimiz ve Ağâh Efendi” (S. 1), “Ahmet Vefik Paşa ve Ernani Tercümesi” (S. 2), “Ebuzziya Tevfik” (S. 3), “Namık Kemal ve İbret Gazetesi” (S. 7), “Şinasi 18-20 Yaşında Avrupa'ya Gitmedi” (S. 9), “Kütüphaneler” (S. 11) başlıklı yazıları ve Guy de Maupassant'dan çevirdiği hikâyelerle derginin lokomotif durumundadır. Hüseyin Namık Orkun “Göktürk Yazılı İki Kuman Eseri” (S. 1), “Türk Edebiyatının En Eski

Devirlerine Dair” (S. 3), “Eski Türk Edebiyatından Sahifeler: Şamanlar” (S. 4-5) başlıklı yazılarıyla Türk edebiyatının en eski verimlerini gündeme taşır. Ahmet Kutsi Tecer şiir ve yazılarıyla (“Şiire Dair” S. 2, “Halk Edebiyatı ve Folklor” S. 3, “Dede Korkut” S. 7, “Köroğlu Felsefesi” S. 8, “Folklor Gezintileri” S. 9-10-11-13) memleket edebiyatının kaynaklarına dikkat çektiği gibi bu kaynaktan nasıl beslenileceğini örnekler. Suut Kemal Yetkin sanat üzerine (“Hatıra ve Ümit”, S. 8; “Sanat ve Sanatkâr”, S. 9; “Sanat ve İlim”, S. 10; “Sürrealizm”, S. 11), Sadri Ertem ise roman üzerine yazdığı denemelerle (“Türk Romanı”, S. 11; “Sanat ve Sosyal Mesele”, S. 12; “Bugünün Üslubu” S. 13) dönemin sanat ve edebiyat algısını yansıtır. Server İskit, basın tarihini, isimler üzerinden (“Agâh Efendi Piyrimiz Şinasi Üstadımızdır”, S. 2) inceler. Nabizâde Nâzım’ın 5. ve 6. sayılarda yayımlanan “Şairiyet” hakkındaki yazıları da anılması gerekenler arasındadır. İsmail Hakkı Tonguç “Köy Çocuğu ve Köy İşleri” (S. 2), “Teknik ve Köy Eğitimi” (S. 5), “Canlandırılacak Köy” (S. 13) başlıklı yazılarıyla köy kalkınması sorununa dikkat çeker. Dr. Halil Fikret Kanat “Çocuğun Ev Terbiyesinden İrade Terbiyesi” (S. 3-4) başlıklı yazısında çocuk eğitiminin nasıl yapılması gerektiğini sorun edinir. Mehmet Halit Bayrı, halk edebiyatı verimlerinden bazı örnekleri (“Büyük Savaşa Ait Manzum Bir Feryat”, S. 4; “Yorgancı Sadık Destanı”, S. 13) derginin sayfalarına taşır. Baha Dürder, “Kitaplar” başlıklı bölümde, yeni yayınları değerlendirerek derginin günceli izlemesini sağlar.

Yukarıda anılan yazarlar ve onların yazıları, *Kalem*’in edebiyatın birikimi ve sorunlarını nasıl görüp değerlendirdiği hakkında bir fikir vermektedir. Bunlara ek olarak filolojilerden aktarılan birikime de dikkat çekmek gerekir. Akademisyenler, hem telif yazıları hem de çevirileriyle *Kalem*’in içerikte ve duruşta yakaladığı düzeyi korumuşlardır. Hadiye Sayron, Saffet Dengi, İbrahim Hoyi ve Orhan Burian İngiliz edebiyatına; Melâhat Özgü Alman edebiyatına; Hasan Âli Ediz Rus edebiyatına ilişkin bilgi ve birikimleriyle dergiyi zenginleştirir.

Dergideki edebî ürün çevirileri arasında Maupassant ve A. Çehov’un hikâyeleri, Tolstoy’un “Kroyçer Sonat”ı, André Paul Antoin’in “Düşman” adlı tiyatrosu ile Emile Zola ve André Maurois’nın romana dair yazıları dikkati çeker. Yukarıda da belirtildiği gibi, yerli edebî ürün yayınında ölçülü bir tutum benimsenen dergide, Abdülhak Hâmid’in

“Tezer”inden parçalar, Ahmet Kutsi Tecer, Kemalettin Kâmi Kamu ve Ali Mümtaz Arolat’tan şiirler yayımlanır. “Tezer”den yayımlanan parçaların dili ve biçimi üzerindeki tasarruflar, *İnsan* dergisinin “Kronikler” sayfasında Şerif Hulûsi tarafından haklı olarak eleştirilmiştir. Zamanımıza kadar uzanan yanlış bir yayın anlayışına getirilen doğru bir eleştiriyi belirginleştirmek için Şerif Hulûsi’nin yazısından yapacağım uzun alıntının anlayışla karşılanacağını düşünüyorum. Edebî metinlerin dili ve biçimiyle oynanması üzerine, yaklaşık seksen yıl önce şunları yazmıştır, Şerif Hulûsi:

“Mecmuada nazarı dikkati celbeden yazılardan bir tanesi -muharrir imzası olmadığına göre, Mustafa Nihad’a aid olması muhtemel- Abdülhak Hâmid’in bugünkü dile, fakat mensur bir halde nakledilen ‘Tezer’ adlı piyesidir. (...) bu piyesin yeni dile nakledilmesinde, daha doğru bir tabirle, ‘Tezer’in bu suretle katledilmesinde nasıl bir düşünüşün hâkim olduğunu anlamağa imkân yoktur. Eğer piyesin bir vulgarizasyonu yapılmak isteniyorsa, bunu, eserin mevzuunu bir hikâye halinde hulûsa edip, başına eserin dili, tarzı, tarihi hakkında malûmat ilâve ederek yapmak mümkündür. Eğer, ilk tefrikanın başına konan bir mukaddimede söylendiği gibi, Hâmid’i, hiç olmazsa bir eserini nesre tahvil ve bugünkü dile naklederek gençlere tanıtmak düşünülmüşse, bu takdirde hatanın büyüklüğünü anlatmak bile çok güç hale gelir.”⁴

Şerif Hulûsi, yazısının sonunda *Kalem*’in edebî ürün karşısındaki tutumuna da şerh düşerek, “*Kalem* mecmuasının, bundan sonraki sayılarında eski edebî eserlerin arşivi olarak kalmayacağını umar ve uzun ömürlü olmasını temenni ederiz” der. Yazar, “eski edebî eserlerin arşivi olma” sözüyle, derginin Türkçe kurgusal telif metinler yönünden eksikliğini ve bu alanda bir iddia taşımamasını eleştirdiği kadar, *Tezer*’den alınan parçalarla “seçmeler”e yer açılmasını, yeniyi izlemek ve yeni metinlere sayfalar açılarak onu teşvik etmek yerine tematik bahar şiirleriyle oluşturulan seçkilerle yetinmesini ve Ahmet Kutsi Tecer’in eski şiirlerinin “model” kaygısıyla dergide yeniden yayımlanmasını da gözetir. Bunlar, *Kalem* için getirilebilecek haklı eleştirilerdir. Ancak derginin

4 Şerif Hulusi, “*Kalem* Mecmuası”, *İnsan*, S. 3, 15 Haziran 1938, s. 275-276.

farklı bir amaç ve niyetle çıkarıldığı hesaba katıldığında özellikle Türkçe yeni kurgusal metin yayınındaki eksikliği dışındaki eleştirileri, makûl görmek güçtür.

Meçhul Asker'den

Şair Kemalettin Kâmi «Meçhul Asker» adlı uzun bir destani manzume hazırlamaktadır. Mevzuunu destani duygulara olan müsaadesiyle şairin lirik tahassüslerinin birleşeceği bu eserin, ileridenberi özlediğimiz, kahramanlık çağımızın bir abidesi olacağını kuvvetle ümit edebiliyoruz. İstiklâl Harbi sıralarında en özlü şiirleriyle bize o ruhtan bazı kısımları gösteren şair; içinde asker, anne, nişanlı gibi muhtelif şahısların konuşmasından dolayı aynı zamanda bir dramatik eser de sayılacak olan bu uzun poèmeâ déclamer ile yeni bir örnek vermektedir. KALEM, bu eserden bir parçayı okuyucularına arz etmekle memnundur.

BİR GENÇ KADIN SÖYLÜYÖR

Kemalettin KAMU

Sanma yeni giydim siyahlarımı;
Sanma ki gün gördüm sen dönmeyeli...
Söylet esen yeli,
Duy ahlânımı!

Yüzümü döndürmez oldum ovaya;
Gökte savaşımı söylüyor aya
Bullar öbek öbek...

Akşam bulutları, alı yeşilli,
Der gibi: - Bekleme duvağı telli,
O dönmiyecek!

Sen vereli şakımanı ırmağa,
Çıkmaz oldum artık başa!
Uçan kuştâ süzüülüşün,
Açan gülde gülüşün,
Yapraklarda dökülüşün...
Toprağa!

Sen gideli
Oldum deli!
Gece gündüz aradım
Elimi tutan eli!

Kalem'de yayımlanan şiirlerden Kemalettin Kamu imzalı "Bir Genç Kadın Söylüyor", biçimiyle dergide belirginleşen gelenekçi şiir anlayışının dışında olmakla birlikte, söylemiyle bu şiir anlayışına eklenir. (S. 8, 1 İkinci Kânun 1939, s. 6.)

Ahmet Kutsi Tecer, Kemalettin Kâmi Kamu ile Ali Mümtaz Arolat'ın dergide yer bulan şiirlerine bakılarak *Kalem*'in şiirde hâlâ “Anadoluculuk” düşüncesine bağlı kaldığı söylenebilir. Derginin edebî ürün eksikliği 9. sayıdaki “Kış Şiirleri” ve 12. sayıdaki “Bahar Manzumeleri” seçmeleriyle giderilmeye çalışılır. Birinci Kânun 1938 tarihli 7. sayının ilk sayfalarında, Hasan Âli Yücel ile Falih Rıfkı Atay'ın Atatürk'ün ölümü üzerine yazdıkları denemelerine yer verilir. İbrahim Alâeddin Gövsa'nın meşhur “Tavaf” adlı şiiri de, dönemin başka süreli yayınlarında olduğu gibi, *Kalem*'in bu sayısında da yayımlanır.

Biçim ve tasarım yönünden, ilk sayısı 15 Nisan 1938'de yayımlanan *İnsan* dergisini andıran *Kalem*, içerikte ve edebiyata yaklaşımda ondan ayrılır. Tamamen edebiyata yoğunlaşılın dergide, kültür bilimlerinin diğer alanlarına ilişkin pek fazla yazı görülmez. Ayrıca *İnsan*'ın “hümanizm”i gözeten, “yerlilik” çabasıyla açılım kazanan ufuk da yoktur *Kalem*'de. Ürün dergisinden çok “dünya edebiyatı”nı gözeten ve edebiyatı çeviri üzerinden algılayıp yorumlayan bir deneme, eleştiri, araştırma ve inceleme dergisi olarak öne çıkan *Kalem*'de, Tanzimat'tan 1930'ların sonuna gelene kadarki birikim değerlendirilmeye çalışılır.

Derginin çeviri üzerinden oluşan söyleminde, yerli bir hassasiyet taşıdığı ve birikimin böyle bir hassasiyetle yorumlanmaya gayret gösterildiği anlaşılır. Bununla birlikte, İngiliz, Alman, Fransız ve Rus edebiyatlarına gösterilen ilgi ve bunlardan yapılan çevirilerle derginin Batı edebiyatını gözettiği de fark edilir. *Kalem*'de gözden kaçmayan önemli bir eksiklik, yukarıda da belirtildiği gibi, yerli edebî ürüne karşı mesafeli duruştur. Öyle ki dünya edebiyatlarından yapılan edebî ürün çevirileri, yerli edebiyatı gölgede bırakacak düzeydedir. Bu da derginin çıkış amacıyla ilgilidir. Bu durum, sadece dergiyle sınırlı kalmamış; her ne kadar ilk yayınları arasında sayılı olarak yer alsın da özellikle şiir kitabı yayını açısından yayınevini genel tutumu olarak belirginleşmiştir. Çıkarıldığı yıl yayınevini yayın politikasını da yansıtan *Kalem*'in Türkçe kurgusal telif metin yönünden zayıflığı bir tarafa konularak, 1930'ların sonunda edebiyat kültürünün gelişmesinde çeviri merkezli, yönlendirenli ve dikkatli önemli bir rolü olduğunu vurgulamak gerekir. Araştırma ve inceleme yazılarıyla da kültür tarihi açısından dikkate değer bir birikim sunduğu da açıktır.